

Cyberpesten

Een inventarisatie van mogelijke maatregelen ter voorkoming en bestrijding, en het daadwerkelijke gebruik hiervan door scholen

Monique Dorst, Eefje Gijzen, Caroline North

Volgens een onderzoek van Blauw Research maakt maar liefst 79% van de leerkrachten zich zorgen over digitaal pesten. Het aantal dat het noodzakelijk vindt dat hun school extra maatregelen neemt is nog hoger: maar liefst negen van de tien. Een onderzoek van The National Children's Home in Groot-Brittannië concludeert dat één op de vier kinderen aangaf te zijn gepest via mobiele telefoon of internet en tijdens een ander onderzoek in de Verenigde Staten gaf 15% van de deelnemers aan zichzelf als internetpester te beschouwen! Het gebruik van internet door scholieren, en de problemen die hier eventueel mee gepaard gaan, is dus een onderwerp dat de gemoederen flink bezighoudt. Reden dus om eens nader te onderzoeken welke maatregelen scholen kunnen nemen om cyberpesten te voorkomen en bestrijden, en welke maatregelen hiervan ook daadwerkelijk toegepast worden.

Cyberpesten

Cyberpesten is het misbruiken van moderne technologie om anderen te treiteren, intimideren, pesten of terroriseren. Dit kan zich onder andere uiten in het verspreiden van ongepaste en pijnlijke geruchten, het versturen van bedreigingen via e-mail, instant messaging (zoals MSN messenger), berichtjes op websites of sms'jes. Ook komt het voor dat de cyberbully, dus degene die zich schuldig maakt aan digitaal pesten, foto's of filmpjes maakt van het slachtoffer en die op internet zet of naar het slachtoffer verstuurt. Cyberpesten is lastig aan te pakken, omdat de daders vaak anoniem blijven of zich zelfs voordoen als iemand anders. Niet alleen vergroot dit de ongrijpbaarheid van de daders, maar het maakt het voor de slachtoffers ook buitengewoon intimiderend. Zij weten immers niet met wie ze te maken hebben en worden ook nog eens in hun eigen omgeving aangevallen – het grootste gedeelte van cyberbullying vindt namelijk buiten school plaats en de slachtoffers wordt elke mogelijkheid ontnomen om aan de pesters te ontsnappen. Bovendien zijn berichten die over slachtoffers geplaatst zijn heel erg moeilijk te verwijderen en blijven deze dus lange tijd online staan, zichtbaar voor iedereen die ze weet te vinden.

Hoe ingrijpend dit voor de gepeste kan zijn, beseffen de daders vaak niet. M.A. Campbell, een onderzoeker die zich hier veel mee heeft beziggehouden, geeft aan dat de gevolgen misschien nog wel ernstiger kunnen zijn dan die van face-to-face pesten. Een flink aantal van de pesters doet hun acties echter af als 'een geintje'. Zo vertelt de dertienjarige Jasper op www.ouders.nl: "Ik ga anderen altijd lekker spammen via MSN: ik stuur ze MSN-bommen. Ik laat een programmaatje eindeloos hetzelfde bericht versturen. Als ze me niet blokkeren, loopt hun computer vast." Zijn leeftijdsgenoot Job vertelt dat hij zich met een anonieme account bij een 'minder leuk meisje uit de klas' voordoeft als anonieme aanbieder en een 11-jarige deelnemer aan hetzelfde onderzoek zegt: "Ik stuur kinderen die ik niet aardig vind wel eens vieze teksten, erger dan 'rotzak', bijvoorbeeld 'I'm gonna kill you tonight'."

Maatregelen

Dat cyberpesten een groot probleem is waar veel aandacht aan besteed dient te worden, moge duidelijk zijn. Een belangrijke vraag die hierbij gesteld moet worden, is natuurlijk welke mogelijkheden scholen en leerkrachten tot hun beschikking hebben om cyberpesten te bestrijden of bij voorkeur zelfs te voorkomen. Verschillende onderzoekers brengen verschillende pakketten aan maatregelen naar voren; hierbij valt te denken aan het creëren van een beter schoolklimaat, het kanaliseren van de agressie van leerlingen en leerlingen bewustmaken van de gevolgen van hun acties. Het is in elk geval van groot belang dat de school duidelijk stelling neemt tegen pesten: dit geeft slachtoffers het gevoel dat ze gesteund worden en pesters het idee dat ze in de gaten gehouden worden en dat hun acties worden afgekeurd. Voor leerlingen die gepest worden is het belangrijk dat er een vertrouwenspersoon is waarbij ze terecht kunnen met hun problemen. Door leerlingen beter te leren omgaan met hun eigen problemen (studiestress, problemen thuis, e.d.) wordt het risico kleiner dat ze zich op andere leerlingen gaan afreageren. Ook het creëren van een goede sfeer op school is belangrijk – omdat omstanders, meestal medeleerlingen, een belangrijke rol spelen bij het aanhouden van pesten is elke vorm van pesten een sociaal probleem. Het is belangrijk om empathie in leerlingen te creëren, zodat ze zich bewust zijn van de gevolgen van hun acties en zodat omstanders zich uitspreken tegen pesters. In combinatie met onderwijs over het correcte gebruik van internet, kunnen buddyprogramma's, 'peer helper' programma's en dergelijke cyberbullying helpen voorkomen. Vanzelfsprekend is er bij het voorkomen van cyberpesten ook een rol weggelegd voor de ouders van leerlingen: zij zijn de enigen die thuis het internetgebruik van hun kinderen in de gaten kunnen houden. Om ze hiervan bewust te maken, kan extra informatievoorziening in hun richting noodzakelijk zijn.

Door een goed schoolklimaat te creëren en leerlingen bewust te maken van het correcte gebruik van internet, kan cyberpesten deels voorkomen worden. Het is echter minstens zo belangrijk dat scholen goede maatregelen klaar hebben als het toch voorkomt. Ten eerste is het belangrijk dat leerkrachten en andere medewerkers van school weten hoe ze pesten kunnen herkennen. Hiertoe moeten ze het gedrag van leerlingen goed in de gaten houden. Het is namelijk mogelijk dat leerlingen die andere vormen van 'agressie' tegen school gebruiken (zoals dingen vernielen, veelvuldig spijbelen, etc.) deze agressie ook uiten naar andere leerlingen toe. Tegelijkertijd kan bepaald gedrag van leerlingen, zoals veelvuldig absent zijn of agressie richting zichzelf, erop wijzen dat deze leerlingen het slachtoffer zijn van pesterijen. Over het algemeen zullen deze weinig verschillen van de maatregelen die scholen nemen als face-to-face pesten wordt geconstateerd. Er kan gekozen worden voor een confronterende of een niet-confronterende aanpak, wat wil zeggen dat het pesten direct besproken en aangepakt kan worden of dat het via een omweg naar voren gebracht kan worden (bijvoorbeeld door het kijken van een film of het lezen van een boek). Scholen hebben bij het bestrijden van pesten de keuze uit verschillende methoden, zoals de vijf-sporen-aanpak en de no-blame approach. Meer nog dan bij gewoon pesten, geldt bij cyberpesten echter dat er een mentaliteitsverandering bij de pester en eventuele omstanders teweeggebracht moet worden. Het slachtoffer leren voor zichzelf op te komen of proberen het slachtoffer door overplaatsing buiten bereik van de pester te halen, lost over het algemeen niks op; als het al lukt, zoekt de pester in dit soort situaties vaak een nieuw slachtoffer. Het is dus erg belangrijk dat pesten serieus genomen wordt en dat er alles aan

gedaan wordt pesters bewust te maken van de grote emotionele schade die zij met hun gedrag aanrichten.

Ons onderzoek

Om te onderzoeken welke maatregelen scholen gebruiken ter voorkoming en bestrijding van cyberpesten, hebben we gebruikgemaakt van een enquête. We hebben geprobeerd respondenten te krijgen die bekend zijn met het beleid van hun school op het gebied van (cyber)pesten en hier zelf ook mee te maken hebben. Hierbij valt te denken aan vertrouwenspersonen, zorgcoördinatoren of remedial teachers. Alle deelnemers gaven aan bekend te zijn met de term cyberpesten en hier ook zelf mee in aanraking te zijn gekomen binnen hun schoolpraktijk. Het komt dus voor op 100% van de scholen die gereageerd hebben op onze enquête! Gelukkig bleek meer dan de helft van de scholen (60%) specifieke afspraken te hebben gemaakt ter voorkoming en bestrijding van cyberpesten. In de rest van de enquête hebben we geprobeerd helder te krijgen hoe die afspraken eruit zien (zie kader voor de resultaten). Door de enquête anoniem te laten invullen, hebben we geprobeerd sociaal wenselijke antwoorden zoveel mogelijk te voorkomen.

[KADER]Maatregelen die door scholen genomen worden

De resultaten van twee vragen uit ons onderzoek zijn relevant om hier in zijn geheel te citeren. Bij beide vragen konden deelnemers meerdere antwoorden aankruisen.

Welke maatregelen worden er getroffen om cyberpesten te voorkomen?

Regels voor gebruik van technologie worden in de schoolgids, op de website en/of klaslokalen vermeldt	45%
Leerlingen worden onderwezen in het correcte gebruik van internet	65%
Docenten worden onderwezen in het correcte gebruik van internet	20%
Ouders worden onderwezen in het correcte gebruik van internet	35%
Er wordt gebruik gemaakt van de pesttest (de pesttest is een instrument om leerlingen zelf te laten vertellen waar, wanneer en op welke manier er gepest wordt)	0%
Er zijn op school projecten over cyberpesten	25%
Er wordt tijdens mentorlessen gewerkt met een methode over cyberpesten	10%
Toepassingen die niet direct het onderwijs dienen (zoals MSN Messenger) zijn niet toegankelijk op schoolcomputers	20%
Het gebruik van mobiele telefoons op school is verboden	40%
Er zijn geen schoolbrede maatregelen ter voorkoming van cyberpesten op mijn school	25%
Anders, namelijk:	40%

Welke maatregelen worden er getroffen na constatering van cyberpesten?

De vijfsporen aanpak wordt ingezet (hulp aan slachtoffer, hulp aan pester, het erbij betrekken van de middengroep, steun aan school en steun aan ouders)	25%
--	-----

De No-Blame methode wordt ingezet (pesters hebben geen schuld, middengroep wordt ingezet om slachtoffer te helpen)	5%
Er wordt hulp geboden aan het slachtoffer (bijv. sociale vaardigheidstraining, weerbaarheidscursussen)	50%
Er wordt hulp geboden aan de pester	45%
Er wordt hulp geboden aan de ouders van het slachtoffer	30%
Er wordt hulp geboden aan de ouders van de pester	25%
De rest van de klas wordt erbij betrokken	45%
De pester wordt gestraft	50%
Het slachtoffer wordt overgeplaatst naar een andere klas	5%
De pester wordt overgeplaatst naar een andere klas	0%
De hulp van de politie wordt ingeroepen	50%
Er wordt aandacht aan besteed in de mentorlessen (themalessen)	70%
Er zijn geen schoolbrede maatregelen na constatering van cyberpesten op mijn school.	15%
anders, namelijk:	35%

De antwoorden die onder 'anders, namelijk' werden gegeven, waren veelal variaties op antwoorden die tot de keuzemogelijkheden behoorden. Als deze antwoorden toegevoegde waarde hadden, worden ze besproken in de paragraaf 'resultaten'.

[EINDE KADER]

Resultaten

Zoals in het kader met de resultaten te zien is, lopen de antwoorden sterk uiteen. In maar liefst 65% van de gevallen worden kinderen onderwezen in het correcte gebruik van internet, maar ditzelfde onderwijs wordt in slechts 35% van de gevallen ook aan de ouders aangeboden. Van een aantal maatregelen, zoals projecten over cyberpesten of het werken met een methode over cyberpesten in de mentorlessen wordt geen gebruik gemaakt. Dat dit soort maatregelen wel degelijk effect kunnen hebben, bewijst het antwoord dat één van de respondenten gaf op de vraag welke andere maatregelen bij hem/haar op school werden genomen. Deze deelnemer beschreef een combinatie van maatregelen die effectief is gebleken: "Leerlingen mogen tijdens de lessen en in de gangen niet mobiel bellen. Alleen beneden in de aula mag dit tijdens pauzes. Er zijn twee opeenvolgende jaren ouderavonden over dit onderwerp georganiseerd. Leerlingen krijgen in klas 1 een pestproject aangeboden. Leerlingen uit de CKV-klas spelen dan een stuk in ons theater waar daarna met de mentor over gesproken wordt. Bij de start bij ons op school krijgen de leerlingen twee dagen alleen les van de mentor, waar vooral gewerkt wordt aan groepsvorming. Dit heeft het pesten behoorlijk verminderd. Bij cyberpesten wordt altijd aangifte bij de politie gedaan. De school adviseert ouders dit te doen. We hebben met de politie een convenant."

Waar slechts 10% van de scholen in de mentorlessen preventief met een methode over cyberpesten werkt, gebruikt 70% van de scholen de mentorlessen wel om het probleem te bespreken als cyberpesten geconstateerd wordt. Dit is de meest gebruikte maatregel na constatering van cyberpesten, gevolgd door het straffen van de pester en het bieden van hulp aan de gepeste. Veel van de respondenten die bij 'anders, namelijk' iets invulden, gebruikten deze optie om te benadrukken dat de

getroffen maatregelen sterk van de situatie afhangen. Toch valt het op dat in maar liefst 50% van de gevallen de politie wordt ingeschakeld. Hoe hoog dit percentage is na het constateren van face-to-face pesten hebben we niet onderzocht, maar gevoelsmatig lijkt 50% vrij hoog te zijn. Mogelijkerwijs heeft dit te maken met het feit dat aangifte bij de politie in sommige gevallen noodzakelijk zal zijn om de identiteit van de pester te achterhalen. Als digitaal pesten anoniem gebeurt, kan er met behulp van de internetproviders van slachtoffer en pester soms informatie achterhaald worden over wie de pester is. Dit ligt echter gecompliceerd in het kader van de privacy van internetgebruikers, en het is waarschijnlijk dat de hulp van de politie in dit soort gevallen noodzakelijk is.

Conclusie

Helaas voerde het, mede door de ons beschikbare technische mogelijkheden, te ver om de effectiviteit van de genoemde maatregelen te toetsen. Dit is sowieso lastig, aangezien veel scholen een combinatie van maatregelen gebruiken en het dus moeilijk te zeggen is welke maatregelen het meest effectief zijn en dus in elk geval opgenomen dienen te worden in het pestprotocol. Opvallend is wel dat scholen relatief weinig gebruikmaken van de mogelijke maatregelen om cyberpesten al aan de orde te stellen vóórdat het gebeurt. Dit is vooral opvallend in combinatie met de in dit artikel aangehaalde cijfers. Als cyberpesten op zo goed als alle scholen voorkomt, maar liefst één op de vier kinderen wel eens op deze manier gepest is of zelfs gepest wordt en niet minder dan 90% van de leerkrachten vindt dat hun school meer aandacht aan dit probleem zou moeten besteden, is het zorgwekkend te noemen dat veel van de mogelijke maatregelen door minder dan de helft van de scholen worden genomen. De belangrijkste aanbeveling die wij naar aanleiding van dit onderzoek willen doen, is dan ook om veel meer aandacht aan de preventie van cyberpesten te besteden. Vooral op het gebied van informatievoorziening aan ouders en docenten en op het gebied van bewustmaking van leerlingen liggen een aantal mogelijkheden die nu nog veelal onbenut blijven.

Het in dit artikel beschreven onderzoek is uitgevoerd door drie studenten aan de universitaire lerarenopleiding van het IVLOS te Utrecht. Monique Dorst, Eefje Gijzen en Caroline North zijn alledrie werkzaam als docente Engels in het voortgezet onderwijs.

Bronnenlijst

www.mijnleerlingonline.nl

www.ouders.nl

www.pestening.net

www.pestening.nl

Campbell, M.A. "Cyber bullying: An Old Problem in a new Guise?" Australian Journal of Guidance and Counselling 15(1) (2005) 68-76

Delver, Bamber & Liesbeth Hop. *Pesten is laf! Cyberpesten is laffer*. Haarlem: Vives Media,

2007

Pardoen, Justine & Remco Pijpers. *Mijn leerling online: hoe begeleid je je leerling op internet?* Amsterdam: SWA., 2005

Smith, P.K., & Shu, S. "What good schools can do about bullying: Findings from a survey in English schools after a decade of research and action." Childhood 7 (2000) 193-212.

Ybarra, M.L, Mitchell, K.J. "Youth Engaging in Online Harassment: Associations with Caregiver-Child Relationship, Internet Use and personal Characteristics." Journal of Adolescence 27 (2004) 319-336